

ÉSZREVÉTELEK ÉS FELJEGYZÉSEK A
TÁRSADALMPOLITIKAI ISMERETEK,
POLITIKA ÉS FELNŐTTOKTATÁS CIMŰ TÉMÁHOZ

"Az érvelés szokása - ez egyike
azon jótekonv dolgoknak, me-
lyeket a rádiózáshnak meg kell
honosítania. Beszélgetést -
de céllal!"

/Mary Crozier/

Előre is elnézést kérek, amiért nem vállalkozom az aláb-
biakban vázolt problémakörök teljes és részletekbe menő ki-
fejtésére. Észrevételeimet gyűjtöttem egybe bizonyos társa-
dalmpolitikai kérdésekkel kapcsolatban, miközben nem titko-
lom el, hogy nincs szándékomban "hivatalos" emberként, "meg-
bizott" személyként egyedül üdvözlítő szentenciákat és inten-
ciókat adni senkinek. Továbbá hiszek abban, hogy a marxizmus,
mint ideológia feltétlenül korszerű, a helyzet elemzésére min-
denkor, s így ma is alkalmas ideológia, azt pedig, hogy hogyan
korszerű és miként alkalmas, azt a vitatkozni és gondolkodni
képes mezőny lehető legszélesebb kitégítésével kívánom és re-
mélem megvalósulva látni. Nem tartom viszont célravezetőnek a
magánéletérzések térnyerését és kivetítését közállapotainkra,
amelyeken ezek a magánválságok, mint a penész rothasztást kel-
tenek és elfordulást eredményeznek a megoldástól. Ugyancsak

idegennem érzem a célszerű beszélgetéstől a macskakörömbé tett két- és többértelműségeket, az áthallások eluralkodását, hiszen ezek a műveletek önfittogtatásának, a félműveltek sznobizmusának, végsősoron a szálak összekavarodásának melegágyai.

Az érvelés hiányát, erőtlenségét vélelem kiérezni egyes leleményes magyarázkodásokból, felszínes nyilatkozatokból, a szélrózsa minden irányából fújó memoárokból, amelyekben mindmind az előre látott múlt kétes igazságai kelnek életre. Nem jelenlétük jogát vitatom ezzel, hanem az igazságos és valóságos multfeltárás, a történelmi hitelű és objektív, tehát bizonyítható és tényszerű bemutatás hiányát panaszlom.

Vallom, hogy a társadalomban élő embernek igenis szüksége van világnézetre, hogy az embernek a magába vetett hiten kívül legyen megingathatatlan kapaszkodója, amely a világ és az ember objektivitásában fogható fel, s amely azért alkalmas élet- és társadalomépítő iránytűnek, mert képes abszolválni az emberi és a társadalmi terebélyesedésünk legfrissebb hajtásait is.

Előrebocsátom azt is, hogy semmiféle szenzációt, eredetit mondani nem tudok. Szeretném tehát most az elején tompítani hallgatóságom esetleges érdeklődését és várakozását. Teszem ezt abban a jó meggyőződésben, amely alapvetően a kortárs-tudatra épít, s amiben okkal feltételezhető a hasonló társadalom-élmény, ember-élmény, olvasmányaink és érdeklődésünk közelsége, ingerelhetőségünk hasonlósága, gondolkodásunk és cselekvésünk valamiképpen ugyanarról a közös töről fakadása. Bizom a türelemben és a megértésben, hogyha mégis lennének eltérő nézeteink, azok nem a sokféle ingerültség folytonos félreértésében lennének értelmüket, hanem az álláspontok szembesülése révén tisztább, oxigéndúsabb atmoszférával serkentének együttlélegzésünket.

Most pedig következhet a Széchenyi fogalmazta kérdés: Mit kell tenni, s min kell kezdeni? És vegyük a választ is tőle, aki olyan nagyon fontosnak tartotta, vezérelveül vallot-

ta az öntökéletesítést, a személyiség számára múlhatatlanul szükséges önismeretnek - a szó egész kiterjedésében - a használását, a szabad vitát, az ellentétes nézetek megütközését lehetővé tevő társadalmi légkört. "A felvilágosító ellenzés hasznát - mondja Széchenyi a Hitelben - senki sem tagadhatja. Hogy tudja meg az ember még legalacsonyabb helyzetben is az igazat, ha mindenki minden szavát igenli? S hát még magasabb lépcsőn mint tanulhatja ki a dolgok igazi állapotját, ha hiedelmiben soha tagadóra nem lel?... Csak-mindenoldalú vizsgálat által lelhetni fel az igazságot, s ez csak gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat." S lám, a szocializmus képessége kiterjedt oda, hogy e szabad közlés legelemibb feltételeit, az igazság keresésének és közös megtalálásának esélyegyenlőségét legalább megteremtette. Kellően élünk-e vele? Kihasználjuk-e lehetőségeit? - kérdezem, s teszem is hozzá rögtön válaszomat tagadólag, hogy nem, nem és tiszser is nem.

Ennek előrebocsátása után, ha a mai magyarországi társadalompolitikai tudásszintet vizsgáljuk, tényszerűen meg kell állapítanunk, hogy a lakosság jelentős része rendszerint kevés dolgot tud jól, pontosan, helyesen. A szociológiai felmérések, közvéleménykutató vizsgálatok, egyetemi és főiskolai felvételi beszélgetések és a mindennapi találkozások tapasztalatai egyaránt azt bizonyítják, hogy a felnőttek többsége tájékozatlan nemcsak a társadalompolitikai kérdésekről általában, nemcsak a történelemtől, nemcsak a politikáértől, hanem a mártól, a haza és a külföld dolgairól is. Becslés, amit mondok, mert egzakt adatok nem állnak rendelkezésemre, de úgy érzem, azt tapasztalom, hogy a felnőtt lakosságnak legalább a fele egyáltalán nem, vagy csak nagyon felszínesen hajlandó politikai információkat befogadni. Ugyancsak nincsenek többségben azok, akik a politizálásban, a politikai cselekvésben vállalnák a megszólalás mindenkori kockázatával járó aktivitást, a döntésekbe való beleszólást. Lehet persze, hogy ebben a sajátosan alakult, történelmileg sem túl biztató mechanizmusunk éppúgy szerepet játszik, mint az érdekeltség - érdemesség sajátosan hazaivá lett logikája, ami eleink leg-

jobbaira nem volt jellemző ilyen mértékben, noha épp eleget ostromozták már ezt a magatartást száz vagy kétszáz évvel ezelőtt is. Mi maiak visszarettenünk a feszültségektől, tartózkodunk személyiségünk teljes és nyílt vállalásától, sandán pislogunk a megszólalókra /némi okkal is, tapasztalataink birtokában/. Kissé konformisták vagyunk. Olykor magunk között, szigorúan ellenőrzött közegünkben, "sulyiban" van véleményünk.

Azt kérdezem hát, pusztán magatartás-e ez, vagy netán több, esetleg viszony, még hozzá saját magunkhoz, jelenünkhöz és jövőnkhöz, amiben a felületesség, a percemberség, a gyors felejtés és a pillanat adta lehetőség teljes kiaknázásának sürgető szándéka játszik meghatározó szerepet. Ahogy azt olyan gyakran mondjuk i: "hic et nunc" - "itt és most". Csakhogy mindennek, amit itt és most teszünk vagy nem teszünk, annak holnap van következménye. Jevtusenko figyelmeztetése szerint "csak középszerűek ne legyünk".

De térjünk vissza a mindennapi tudatszint vizsgálatához még egy rövid időre, segítségül híván Küpeczi Béla két esztendővel ezelőtt ugyanitt tartott előadásának megállapításait. Eszerint a mindennapi tudat állapota, milyensége azért fontos, mert alapvetően határozza meg az ember magatartását, életmódját és cselekvését. E cselekvést Küpeczi leszűkíti bizonyos fokig az erkölcsi és az esztétikai tudatformákban való cselekvésre, holott szívem szerint ezt indokolt lenne kitágítani a politikai - közéleti cselekvés, a gazdaságpolitika kínálta egyéni viszonyulási lehetőségekre is.

Küpeczi rendkívül fontosnak látja azt az utat, amelyet a mindennapi tudattól a tudományosan megalapozott világnézetig meg kell tenni, s álláspontját Lukács György szavaival támasztja alá: "Az állandó és helyes munkafolyamat szakadatlanul, naponta, sőt óránként olyan konfliktusokat szül, melyek eldöntésének mikéntje rendkívül gyakran, közvetve vagy közvetlenül a mindenkori társadalom létkérdéseit hordozhatja. Az ideológiának ezért ezeket az egyszerű döntéseket be kell il-

lesznie az emberek életének átfogó összességébe, és arra kell törekednie, hogy beláttassa az egyes emberrel, saját létezésének elengedhetetlen feltétele, hogy a döntésekben tekintettel legyen a társadalom összérdekeire.

Az összérdeknek, a szó itt szereplő értelmében annál ideológusabb a tartalma és a formája, minél kezdetlegesebb a mindenkori társadalom. Hiszen minél kevésbé tudja megragadni valamely fejlődési fok embere a valódi létet, annál nagyobb szerepet játszanak szükségképpen azok a képzetkomplexusok, amelyeket élettapasztalataiból közvetlenül alakít ki, és amelyeket a számára objektíve még elfogadhatatlan létre analógiás eszközökkel kivetít. "Amikor Lukács nem a marxi értelemben vett ideológiáról és annak a mindennapi tudathoz való kapcsolatáról beszél, mint előbb, hanem a világnézetéről, akkor egyszerűsödik arra hívja fel figyelmünket, hogy a világnézet az emberek mindennapi életének azokból a törekvéseiből adódik, amelyekkel "egységet teremtenek saját legmélyebb létezésükéig, valamint a tárgyiasság objektíve adott, az individuum számára elkerülhetetlen formái között."

Gondolataihoz azonban hozzátesszi: "De a világnézet mint az általánosító gondolati szintézis legmagasabb formája éppen abban különbözik a tisztán iskolás, elvont filozófiától, hogy benne ismét ható tényezővé válik - természetesen a gondolati-
ság magasabb szintjén - az emberek társadalmi gyakorlatára való visszavonatkötés."

Mármint a valódi lét megragadásának kétségtelen feltétele a mindennapi tudat tartalmának milyensége, a társadalompolitikai ismeretek megléte, a minél nagyobb fokú tudatosság. Nos semmi okunk a túlzott optimizmusra, ha világnézetalkító műhelyeinket vesszük szemügyre, tekintsünk akár az alapokat adó általános iskolára, akár a középfokú oktatás, vagy a felsőoktatás világnézeti tantárgyaira. Vannak, akik a világnézeti tudatosságban, a politikai magatartásban jelentkező valamennyi negatív jelenségért kizárólagosan a társadalompolitikai ismeretek, a marxizmus-leninizmus oktatásának és pro-

pagandájának hiányosságait akarják felelőssé tenni, sőt előfordult az utóbbi években az is, hogy a támadások valójában nem is az eszközrendszer, hanem maga a közvetített elmélet ellen irányultak, ellenzéki, politikai törekvések képében.

Arra azonban már az MSZMP KB 1976. októberi határozata is felhívta a figyelmet, hogy fel kell frissíteni, meg kell újítani a marxizmus-leninizmus propagandáját. Folyik az állami felsőoktatásban a marxizmus-leninizmus oktatás helyzetéről és korszerűsítésének feladatairól megkezdett belső vita.

A hetvenes évek közepétől tehát zömmel a ma élő nemzedék jelentős része politikai eszmélésének időszakában, rendkívül rövid idő leforgása alatt derült ki, hogy egyszerre kell szembenéznünk a világgazdasági struktúra részünkre kedvezőtlen változásaival, a honi gazdaság szerkezetének átalakításával járó, több előző generáció életében felhalmozódott, de most megoldható és megoldandó terhes feladataival, valamint a megingani látszó nemzetközi politikai folyamatok tegnap még jóval tartósabbnak vélt tendenciájának alakulásával, amelyek mind jelentős változásokat idéztek elő abban a tágabb és szűkebb társadalmi környezetben, amelyben a politikai ismeretterjesztés, a politikai propaganda és felvilágosítás, valamint a marxizmus-oktatás folyik. A "valódi lét" megragadása egyéni és társadalmi szükségletének kielégítése a társadalom egyes rétegeiben, különösen az értelmiségen belül, ahol máris mutatkoznak az értékbizonytalanság és a perspektivazavar hullámai, ma nem tűr halasztást.

A világnézeti - politikai hatásrendszer minden eszközeinek hozzá kell járulnia ahhoz, hogy az emberek élmény- és tapasztalati anyaga, a társadalom nehéz fejlődési folyamatával összhangban, a marxista világnézet segítségével tudatosodjon, hogy a gyakorlati életben ne szükségképpen képzetkomplexusok, hanem a marxista-leninista társadalomfelfogás alapján legyenek képesek önállóan eligazodni, és az bennük cselekvő hatótényezővé válják.

A társadalmi hatások e tekintetben - sajnos - kevésnek bizonyulnak. A tömegkommunikáció világnézet-alakító szerepe beszűkült, rétegirányultságú és erőteljesen közvetett. A politikai-világnézeti ismeretterjesztés, amely a legszélesebb körű lehetne, s a társadalom ama termelői középpontjaiba és sarkaiba is eljuttathatná a legérthetőbb formájú világnézeti tartalmakat, ahová más eszközeink a legkevésbé nyúlnak le, megreked a hírmagyarázatok, az aktuális tájékoztatás szintjén, a kötelező mozgalmi tömegoktatás pedig a két műszak között kipálható tematikáinál.

A marxista-leninista középiskola, esti egyetem alapvetően jól kidolgozott formája, az interpretáció következtében, hallgatóinak egy részében fájdalmas önelégültséget, más részükben pedig az olykori igénytelenség, alacsony színvonal miatt bírálatot vált ki. Miközben magunk is nagyon jól tudjuk, hogy az oktatásban résztvevők, akárcsak az egyetemeken és főiskolákon, anélkül szereznek oklevelet, közép- vagy felsőfokú iskolai végzettséget, tesznek vizsgát a marxizmus-leninizmus tantárgyaiból, hogy akár egyetlen igazi Marx, Engels vagy Lenin művet, mint szellemi alkotást végigolvasnának. Ha akad, mert akad igényes oktató, aki a meglehetősen szürke és száraz szemelvénygyűjteményeken kívül rábírja tanítványait a klasszikusok műveinek elolvasására, akkor megszületik a csoda, felfedeződik a szellemi teljesítmény nagysága, a gondolkodás logikájának elevenése, s a dialektika módszerének kulcsával az ember előtt sorra nyithatóvá válnak a berozsdásodottnak hitt problémák. Azt is mondhatnám, a mai kérdések a fejlődés gondoljai, a szocializmus építésének gyakorlata is mélyebben, intenzívebben szembesül az elméleti alapokkal, s az összhangot a gondolkodás hidján könnyebben teremti meg, aki nem külsőleg, nem katekizmusszerűen, nem értelmezésekből tanulta, nyerte világnézeti alapjait. Nem is beszélve arról, mit jelentene egy színvonalas, és többségében "gyakorolt" világnézeti-tudati elevenesség a társadalompolitikai gondolkodás és szemlélet naprakészségének, lüktetésének szempontjából. Érdemes lenne végiggondolni, hogy az a lendület, amit a társadalompolitikában a marxista

felelősségtudat és lelkiismeret hozna a közönség egy a mainál jóval szélesebb körének bekapcsolásával, mit eredményezne, az apolitikus tendenciák, az arisztokratikus kivülállás, vagy a magabiztos önteltség visszaszorulásában.

Most pedig áttérnék társadalompolitikánk egy másik igazgató kérdésére, nevezetesen, hogy milyen jövő képe bontakozik is ki a tegnapi - mai társadalmi és gazdasági helyzet adataiból? Értelmes, érdemes-e ez a jövő, s vajon a magyar viszonyok közt oly emlékezetesen ritka, a hetvenes évek közepéig megtorpanás nélkül tartó növekedés eufóriája vajon végérvényesen a múlté-e vagy sem, s mi erről az, amit a társadalompolitikai érzékenységgel élőknek ma fel lehet, fel kell fogni.

A nemzetközi viszonyok tapasztalt kiélezettsége minőségileg más, mint a korábbi feszültségek. Ez a mostani helyzet időben egybeesik és létrejötteinek okait tekintve is a legszorosabban összefügg a világgazdaság strukturális válságával, amely valamiféle korszakváltás kezdetét is jelenti egyúttal. Még pontosabban fogalmazva, a történelmi jelentőségű korszakváltás azért jár együtt a gazdasági kapcsolatok, érdekek konfliktusviszonyainak elmélyülésével, mert a globális érdekek egyeztetését a kapitalizmus súlyosbodó, mindenre kiterjedő válságtünetei egyre áttekinthetetlenebbé és belülről szervezhetetlenné, majdhogynem irányíthatatlanná teszik. A korszakváltást az értékviszonyok alapvető átrendeződése, a robbanásszerű árforradalom, a nyersanyagellátás nemzetközi méretű bizonytalanságai, a kitermelés és felhasználás rettentő aránytalanságai és egyéb problémák kísérik. Mindezek gazdasági-politikai válsághelyzeteket, kritikus politikai-hatalmi szituációkat okoznak nemcsak a kapitalizmus belső egyenetlenségeiben, hatalmi viszonyaiban, hanem és következésképp a nemzetközi kapcsolatoknak a hatvanas évek végén, a hetvenes évek közepéig kialakult, és egy ideig eredeti formájában működőképesnek bizonyult rendszerében. Az azt hiszem nyilvánvaló, hogy "in integrum restitució" nem következhet be ezekben a viszonyokban. A változás, az új helyzet kialakulására kell figyelniünk, és erőnkhez képest - miként ezt nemzetközi-politikai cselekvésünk mu-

tatja is - azt nemzeti és szocialista közösségi érdekeinknek megfelelően kell befolyásolni.

Meghatározónak a nemzetközi viszonyok éleződése közepette is a világgazdaság strukturális szakaszváltásából származó követelményeket kell tekintenünk, ez szükségképpen feltételezi egyrészt gazdaságunk szerkezeti átrendeződésének gyorsítását, az igazodó képesség reflexeinek, intézményesített követelményeinek erősítését; a felismert célok realizálásának sebességnövelését az érdemi előrehaladás érdekében, másrészt nem elfogadva azt a szemléletet, hogy a világgazdasághoz, világpiachoz való alkalmazkodás, egyensúlyhelyreállítás, szerkezetváltás stb. elsődleges feladatainak megoldására koncentrálni, akárcsak átmenetileg is háttérbe kell szorítani a gazdaság infrastrukturális fejlesztési céljait; szemléletmódosítást kell véghezvinni, amely felismeri és elismeri, hogy a termelői minőségi célkitűzések megvalósíthatóságának éppen hogy előfeltétele az infrastruktúra megfelelő színvonala.

Egyensúlyi feszültségünk és beszűkült gazdasági mozgásterünk történeti távlatból átmeneti jelenségnek minősül majd, mi azonban tartósan kénytelenek vagyunk a kialakult helyzettel számolni. De nem ebbe a helyzetbe berendezkedve kell élnünk, hanem a folyamatos "rendeződés" követelményének megfelelően kell pontosan követnünk a gazdaságpolitikai célokat, alkalmazkodva, de előrelátóan gondolkodva.

Kivivott helyünket kívül és belül is őriznünk kell, bent kell maradnunk a vérkeringésben, idehaza pedig minden tekintetben nagyobb rugalmasságot kell tanúsítanunk. Politikánk felismerte ezt és hirdeti, hogy a gyors átalakulás és értékrendváltás korszakában, amiben most vagyunk s ami feltehetően hosszabb történeti szakaszként valószínűsíthető a gyors orientáció, a szükséges változtatási igények azonnali felismerése, olyan ösztönzések érvényesülése létfontosságú, amelyek szinte automatikusan a megvalósításra serkentenek. A társadalompolitikai ismeretek és látásmód megléte, korszerűsége, politikai-állami intézményrendszerünk, a társadalmi közeg és értéknormák, poli-

tikai mechanizmusunk megfelelő funkcionálása, közte a törvényesség megingathatatlansága, a demokratizmus, a politikai értékeink stabilitása és mindezek garanciái, együttesen biztosítják a szükséges vállalkozói rugalmasságot. És ezt most nem csupán gazdasági vállalkozási értelemben gondoltam.

A szakemberek számára érdekes "infrastrukturák" közül most hadd emeljem ki a politikai érdeklődés szempontjából talán legfeltűnőbbet, a fogyasztói infrastruktúrát, amely - lévén kettős értelemben is az életszínvonalpolitika legdöntőbb kérdése - meglehetősen nagy figyelmet kap a politikai vezetés részéről. Ez érthető is, hiszen egy magát szocialistának nevező politikai gondolkodás célja nem lehet más, mint az emberekről való gondoskodás, az adott körülmények függvényében, a lehető legigényesebb szinten. Az életszínvonal megvédése, stabilizálása a közismert nehézségek ellenére is cél, e téren nincs visszalépés. Mégis, kár lenne tagadnunk, hogy az életszínvonalpolitikában a hatodik öt éves tervtől kezdve új helyzet állott be. Az eredeti elképzelés az volt, hogy a reálbérek évi átlagban 1 % körüli emelési lehetőségéhez az áru fogyasztás évi 2 % körüli növekedése járuljon, s már ez is változás a több mint két évtizede követett életszínvonal-politikában. Az 1981-es tervben viszont az 1980. évi szintvonal megőrzését irányoztuk elő. A "teljesítés" valahogy "jobb" lett a tervnél, azaz 2 - 2,5 %-kal nőtt a fogyasztás, és szándékainktól eltérően egy százalékkal nőtt a reálbér is. De e terven felüli növekedés egy részét semmiképpen sem vihetjük tovább. Ünáltatás lenne tehát azt gondolni, hogy a következő időszakban "ugyanazt folytatjuk, csak lassabban". A politikai műhelyeknek tisztában kell lenniük azzal, hogy a lehetséges reálbér és fogyasztás-növekedés - bármilyen mértékben is felfelé tér el a tervezettől, egyrészt mindenképpen alatta marad a pszichológiailag növekedésként érzékelhető mértéknek, sőt szélesebb tömegek számára nemcsak stagnálás, szintentartás, megőrzés, hanem csökkenés és visszaesés érzetet kelt. Ma már látjuk, hogy az alacsony átlagemelkedés igen széles rétegek számára valóságosan is reálbér-stagnálással, csökkenéssel jár. A gazdaságpoli-

tika tehát arra törekszik, hogy az elkövetkező években reálbéremelkedést és fogyasztásnövekedést ne igérjen, viszont hogy a jövedelem és fogyasztási szint átlagosan ne csökkenjen, a jelenlegi fogyasztási színvonalat jobb, kedvezőbb választékkal, áruellátással igyekszik biztosítani. Az idei fogyasztás-, reáljövedelem-növekedés elmarad a tavalyi szinttől. A megőrzés így még kevésbé jelent személyre szóló garanciát a már elért szint megtartásában. Az idén tehát a kereső népesség nagyobb részénél várható reálbér csökkenés. Még több lesz azoknak a száma, akik úgy érzik, megélhetési feltételeik romlottak. Itt már a ráolvasás, a világgazdasági helyzetre való hivatkozás, a családi költségvetések KSH átlagon végzett és részletekbe menő elemzése sem segít.

Miközben felerősödnek a nivelláló tendenciák, a gyakorlatban pedig mind erőteljesebbé válik a differenciálódás érzete, az elosztás kritikája, a nagykeresetű, de azt sokszorosan meghaladó hasznot hajtó kulcsemberek, s a nekik teret engedő gazdaságpolitika bírálata. Mindezzel összefüggésben a defenzív magyarázatok helyett a mozgósító hatású programok, az alkotóképes erők ösztönzése, a megértés és a közös erőfeszítés szükséges annak érdekében, hogy a mérsékelt növekedési ütemből, objektív gazdasági környezetünk feltételeinek jobbrafordulását is bekalkulálva, a szocializmushoz illő, megalapozott növekedési tempót tudjunk megvalósítani.

Mindennek vajon nincs-e szükségszerű vonzata a társadalom felkészítését, közgondolkodását befolyásoló technicizált ideológiai és propaganda rendszernek, a defetizummal birkózó politikai tömegfelvilágosításnak, politikai ismeretterjesztésnek és felnőttoktatásnak a teljesítőképességére vonatkozólag?

Azt hiszem a vázolt új körülmények újólag az egyetlen lehetséges megoldásként indokolják a szakértelemmel és felelősséggel kidolgozott politika főirányának változatlan és következetes, meggyőződésteli érvényesítését. Ez pedig szövetségi politika erősítését, a demokratizmust, a tájékoztatás gyakorlatának új helyzetre alkalmazott megvalósítását jelen-

ti. Ez utóbbi észrevétel annak következetes végiggondolására vonatkozik, hogy javarészt még ma is követett tájékoztatási gyakorlatunk, mivel alapvetően más korszakban - a gyorsabb fejlődés, életszínvonal-növekedés, életmód-megújulás időszakában - fogant, alkalmazása tartalmi, formai hangsúlyváltásokat igényel.

Politikánk felfogását erről a kérdésről aligha fogalmazhatjuk meg találóbban Kossuthnál: "Hírlapjaink legszebb feladata, a közélet nevezetesebb jeleneteit az olvasókkal tudatni, s ezáltal anyagot nyújtani a gondolkodásra, amelyből aztán tettek fejlődnek ki..."

Ahhoz pedig, hogy így legyen, valóban nem elégséges a "törvény" Anatola France-i felfogása, miszerint az a maga fenéséges igazságosságában szegénynek és gazdagnak egyaránt megtiltja, hogy a hid alatt aludjék, ha hajléktalan és ne lopjon, ha éhes. Az információk társadalmakon belüli mozgásának, el-le és felfelé való szivárgásának egyetlen, közös töről fakadó szempontja lehetséges csupán, mégpedig a nép minden értelemben vett felemelkedését szolgáló politika céljai és ennek közösen vállalt megvalósítása.

S ennek említésével már áttérünk arra az igényre, amely demokráciánk állandó és folytonos tökéletesítését érinti, s amelynek egyik sarkalatos kérdése belpolitikai tájékozottságunk minőségibbé tétele, a beleszólás igénylése és érvényesítése, a döntéshozatal, a kivitelezés és a kontroll képességének javítása.

Napjainkban a tájékoztatás kérdésének elvi és gyakorlati oldalai nemcsak a szűken vett szakmai köröket foglalkoztatják. Ez örvendetes jelenség, mert mutatja államunk lakóinak igényét, jelzi a politika érdekeltségét, a tájékoztatás fejlesztésében rejlő lehetőségek kiaknázásában. Pozitív tartalmi változásokra utaló az is, hogy az emberek bővülő köre a magyar tömegtájékoztatásban látja informáltságának megfelelő biztosíté-

kát. Nemcsak megnézi, meghallgatja és elolvassa televíziókat, rádiókat és lapjainkat, hanem hisz is azoknak, mert azt tapasztalja, hogy az innen nyert ismeretek birtokában érdekei sérelme nélkül képes élete, sorsa fonalának megnyugtató továbbbszövésére, és eligazodhat itthoni és külhoni világának változásaiban. Ha idegen adókat hallgat is néha, a többség azt azért teszi, mert úzi a kíváncsiság és az idősebbeknek benne rejlő hiedelem még abból az időből, amikor hazai tájékoztatásunk jócskán adott fel labdákat, de rosszabb esetben is egymással kontrollálta, s nem egyoldalúan a kinti információt az itthonival.

A tájékoztatás iránti számottevő társadalmi érdeklődés azonban olykor negatív vonást is hordoz, így ritkán, de előfordul, hogy tájékoztatásunk kellemetlen belső csipkelődések alapjává lesz, amelyeknek valódi célja a sajtó és a politika szavahihetőségének megtorpedózása. Helyzet is adódik erre, mivel a társadalmi, gazdasági és nem utolsó sorban a technikai fejlődés a társadalmi kommunikáció és a tömegtájékoztatás nyílt és rejtett hibáit kiméletlenül felszínre hozta. Új követelmények és tennivalók tehát vannak. Nincsenek és nem is szükségesek viszont új elvek, mert a nyitottság, a hitelesség, az őszinteség, a pontosság, a gyorsaság normái változtatás nélkül megfelelnek a legkorszerűbb követelményeknek és a leginyencebb igényeknek is. A politikai stílustól, a magyar nép természetes érzületeitől idegen, üzletszerű pletykázást, szenzációkat és micirkuszokat a lenini tájékoztatáspolitiká akkor sem fog követni, ha megrögzött vonásait, megmerevedett elemeit le is kell vetkeznie. Ne várja tehát senki, hogy az egyes körökben kultivált "jólértesültségi susmus" helyébe tömegtájékoztatásunk találgtásokkal, lóversenytippekkel, személyi pletykák megjelenítésével megtüzdelt "intézményes susmust" léptet életbe. De tájékoztatásunk eddig is fejlődött és a politika szándékainak, konstruktivitásának medrében ezután is fejlődni fog. Az őszinte, nyílt politikai vonalvezetés nap mint nap életrehívja a meggyőzés szükségességét, ezzel a tájékozódás javulását, ahogy mindezek naponta újratermelik a

kertelés nélküli, elhallgatásoktól mentes politikát. Életképes társadalom egészséges vérkeringésének jellemzője ez, még akkor is, ha a szervezet egy-egy tájékán átmenetileg előfordul még vértolulás vagy zsibbadás.

A politikai ismeretek átadásában, a tájékoztatásban viszont mind nagyobb szerep hárulna a közvetett eszközrendszerre, a közművelődés funkcionáriusaira, az ő népközelségükre, problémaközelségükre és szakmai nyitottságukra, hogy intézményeiket a politikai tartalmú társadalmi kommunikáció szerves rendszerébe utasítás nélkül is bekapcsolni igyekezzenek.

A gondolkodók, a töprengők tudják, mind nehezebb és mind felelősebb munka emberi, nemzeti-társadalmi céljaink fontossági sorrendbe állítása. Mind nagyobb intellektuális igénybevételt, lelki bátorságot kíván valóságunk megamnyi kérdése közül kiválasztani: ezt ma kell /vagy már tegnap kellett volna/ megoldani, ez a holnap tennivalója, ez valós probléma, ez pedig irreális igény. Ez érték, az pedig ocsu. Persze vannak, akik tán kuruckodó hősiességből szellemi divatból, válogatás nélkül megkérdőjeleznek minden értéket, eltörpítenek minden előrelépést. Pszichológiai alapon nézve, kétségtelen kedvezőbb több évtizede már általában szidni, mint dicsérni, nagyobb bátorság védelembe venni, örülni értékeinknek, s feltétlen hősiesség új értékek vállalása, mint újnak maszkírozott régiak követése. De értelmes, bölcs emberhez, szocialistához, kommunistához méltóbb, akár sokak kételkedése ellenében is a megerősítéshez, a megerősödéshez segíteni az emberi társadalom méhében világra készülő új értékeket. Felfoghatjuk ezt kötelességnek is, egyetlen lehetséges emberi magatartásnak is, tartozásunk törlesztésének is az emberi nem és a haza iránt. Természetesen a politikánknak biztos támasztékot nyújtó ideológia talapzatán, a tisztesség, az igazság és a valóság pilléreien. A világban, amellyel nemcsak folyóvizek, légi járatok, autópályák és vonatok kötnek össze bennünket, ma szünetel az ellentétes pólusok közötti fegyveres harc. Annál szikrázóbb és jelentősebb az ideológiai konfrontáció, mivel nem tételezhető fel, hogy akár a haladottabb új, akár a meghaladott társadalom érdekelt-

jei jószivűségéből belenyugodnának a társadalmi status quo megváltoztatásába. Az öngazolásban és a fölény bizonyításában ilyenkor az ideológia és az alkalmazott ideológia ütőképessége nagyon nagy jelentőségre tesz szert, kivált, ha a szembenállók anyagi készütségében, kondíciójában ma még van különbség.

Az imperializmus - nem is rossz pozícióból - világkampányt folytat a szocializmus ellen. Mi oka van rá, miért és hogyan? - kérdezik nálunk. Mivel mi nem tehetjük meg, amit a burzsoázia, miután több vagy más vonzó és haladó eszmerendszere nem lévén, a szocializmust támadja. Tagadhatatlanul élelmes és arcátlan machinátorai a szocializmusban élő népek, nemzetek ügyvédeként, a saját erkölcsi és társadalomfelfogásuk alapján érdekvédőként lépnek fel, a szocializmus fejére olvasák a gyakorlatban elkövetett hibákat. Rafinált szellemi zsoldosereg ez, és puszta tagadásra szorítókozó keresztes hadjárata, szemforgatása nem is hatástalan: a szocialista országok a szocializmus és a kommunizmus eszméje elleni támadás az egyetlen mondanivalója e világnak. Mintha egy szocialista viszonyok közt élő nép számára az igazi érték, a másként gondolkodás lenne, és nem az alkotó gondolkodás, mintha sem világtörténelmi jogositványa, sem jövője nem lehetne másnak, csak nekik.

Számunkra viszont az az értelmes, mondhatni egyedüli lehetőség adódik, hogy eszméinket, létező szocialista gyakorlatunkat, a világ előtti felelősséggel, az ideológiai harcban visszahúzóadás nélkül, tegyük még jobbra, tökéletesebbé. Alkossunk képet a világról is, magunkról is, a cselekvés kedvéért. Ez legyen ránk a jellemző, s tegyük ezt a fejlődő, minden eddiginél egységesebb és ugyanakkor differenciáltabb szocialista nemzeti egységben. Mert ez is értékünk. Mégpedig olyan érték, amit nem lehet trezorba zárva védelmezni, hanem csak szüntelen társadalmi-politikai gondossággal továbbfejleszteni.

A gazdaságban, a társadalmi viszonyokban, a politikai szerveződésben, a szellemi, a kulturális szférában bekövet-

kező átalakulásokat feltárva a politika abból indul ki, hogy minden változás közös nevezője a szocialista társadalom szerkezetének növekvő egyneműsége, az osztályok és rétegek közeledése. Mindezzel együtt, éppen jelentősége miatt a politikai figyelem nem kerüli el a mikrofolyamatokat, az osztályokon belüli strukturális átrendeződéseket sem. Az osztályszövetségre alapult, de szélesebb értelemben felfogott politikai szövetség nem "szalámi-taktika", amely arra szolgálna, hogy egy darabig együttthaladjunk, majd megváljunk esetleg volt szövetségünk ellen forduljunk.

Mi a garancia arra, hogy a politika ezen a vonalon halad tovább, s nem vált vissza mondjuk a korábbi dogmatizmusra?

Mindenekelőtt az érdekazonosság anyagi, szellemi, társadalmi és politikai feltételeinek együttes megteremtése, újra és újra. Másodsorban a bizalom, az eleven eszmecsere a társadalomban, amelyben nem az a lényeg a vitás kérdések kiindulásában, hogy valaki tagja-e a pártnak vagy sem, hanem az: milyen vélemény járulhat hozzá eredményesebben, jobban a szocialista építéshez.

Hallatszik néha egy-egy észrevétel, különösen művészeti körökből, miszerint az együttműködéshez helyzetekre, lehetőségekre van szükség. A mai magyar valóságban nem művészet megtalálni ezeket a helyzeteket, mert van belőlük bőven. Csak le kell győzni azokat a gátlásokat, amelyek egyikünket-másikunkat visszatartják attól, hogy a közmegegyezés útját keressük. Ismét csak Széchenyihez térnék vissza, segítségül, értelmezve is ezt a legutóbbi időben elhangzott igényt, amely nyugodt emelkedésünk, gyarapodásunk és boldogulásunk alapja. A közmegegyezés mélyebben fekvő alapja "a Hitel tágosb értelemben". Ez pedig nem más, mint a közbizalom, a hinni és hihetni egymás jószándékában, a kimondott szó szentsége, a politika belső bizalmi légköre nép és párt, párt és nép között. A választott új történelmi uttal, annak következetes és sikeres végigjárásával milliányi és milliányi magyar nem kis mértékben legitimizálta,

legitimizálja magát rendszerünket is. Elvi alapon, az igazságot keresve, a valóságnak megfelelően akarunk élni.

Lényeges kérdése az alkalmazott bizalomnak, hogy a társadalom minden területét hassa át a demokrácia eszméje. Rendszerünk mélyen demokratikus lényege abban áll, hogy megszűnt a kizsákmányolás, és minden mobilizált erőforrás az egész magyar nép érdekeit szolgálja. Korábbi politikai tapasztalatok azonban arra intenek, hogy a szocializmus építése során mindenkoron nagy gondot fordítsunk a demokrácia intézményes és formai oldalaira is. A formai jegyek érvényesülése éppen hogy nem formális kérdés. Ez a személyi kultusz éveiben vált igazán érzékelhetővé, hogy ha a demokratikus módszerek és eszközök nincsenek összhangban a lényegi demokráciával, akkor ez káros, ez megrázkódtatásokhoz vezet, és csapdába kergeti magát a demokratikus lényegét is.

Vannak, akik a nehezebb körülményekre hivatkozva, régi reflexek alapján megpróbálták visszafogni a demokrácia fejlesztését. Igaz, határozottabb fegyelemre van szükség. De a demokrácia és a rend nem zárja ki egymást.

Eszmecszeréink éppen ezért nemcsak megtűrjük, hanem feltételezzük a vélemények megnyilvánulását. A közéletiség általános fejlesztésének egyik központi kérdése az általános vitaszellem felerősítése, a lelkiismeret és a felelősség talaján a viták számának növelése, alkotó jellegük formálása jegyében.

A szocialista demokrácia fórumain nyílt viták zajlanak azok között, akiket semmiféle ideológiai különbség nem választ el, de a valós érdekek alapján egy-egy rész kérdésben eltérő véleményeket vallanak. De sikerül egységre jutnunk a társadalom jövője szempontjából a legalapvetőbb politikai kérdésekben azokkal is, akiktől világnézeti különbségek választanak el bennünket. És minden korábbi hiedelemtől eltérően ezek a viták nem hogy gyengítik, hanem erősítik a marxista-leninista eszmék erejét.

A szocialista demokrácia intézménye egyebek közt arra is hivatott, hogy társadalmi ellenőrző funkciót lásson el az apparátusok tevékenysége fölött, mivel e kontroll nagyobb szakértelemre, hatékonyságra ösztönöz.

Ezt tanulni és tanítani kell még, hiszen hiány mutatkozik még abban, ahogy a véleménykülönbségeket nem higgadt érvekkel, hanem erővel próbálják egyesek dülőre vinni, jobban figyelve vitapartnerünk szenvedélyszitotta megnyilvánulásaira, mint annak érveire. A politikai kulturáltság fejlődése ugyancsak megkívánja, hogy társadalmunk minden intézménye igenis készítsen "diagnózisokat" a maga területén, és "tanítson" a demokratikus közéletre, magatartásra, a demokratikus jogok tiszteletben tartására.

Ugy érzem, idetartozik a következő kis tanács, amit elmondani szeretnék. Vállaljuk személyiségünket, cselekedeteinkért, álláspontjainkért vállaljunk felelősséget. Ma, amikor a társadalmi előrehaladás érdekében nem az életet kell kockáztatni, hanem - és persze - olykor a kényelmünket, az állásunkat, netán az idegrendszerünket is néha, ne engedjünk a kispolgári elmaradottság önzésének még akkor se, ha harcunk áldozatot követel.

Személyiségünk szabadsága, jó lelkiismeretünk drágább kincs mindennél, és amiben illetékesek vagyunk, legyünk is azok. Ne csak kérdezzünk, válaszoljunk is, és ameddig tudásunk, tapasztalatunk terjed, addig cselekedjünk, ha nem az abszolút, akkor akár a relativ eredményért is.

Amikor szocialista demokráciáról, közéletéről beszélünk, ne feledjük azt sem, hogy a világban a munkásosztály sokféle módon jut hatalomra. Van, ahol objektív vagy szubjektív okok miatt, katonai diktatura formáját ölti egy szocialista orientációju ország, vagy átmenetileg olyan intézkedéseket kell életbeléptetnie, amelyek bizonyos fokig az államhatalom védelme érdekében korlátozzák a demokráciát. Más helyen egyetlen személyt körülölelő, istenítő kultusz alakul ki. De tör-

ténelmileg - bár sokféle útja és módja lehet a hatalom megszi-
lárdításának és gyakorlásának -, végsősoron a szocializmusnak
valójában egyetlen adekvát rendszere lehet, a szocialista de-
mokrácia, amely soha nem egyszerre s mindenkorra befejezett
állapot, hanem mint cselekvési mód állandóan, szakadatlanul
fejlődik.

A szocialista demokrácia, amely részvétel a tervezésben,
a döntésben, fegyelem a végrehajtásban és kritika is ugyan-
abban, képes megszüntetni a másként gondolkodás, a máskénti cse-
lekvés mitozsát.

E tekintetben is igen nagy jelentősége van a kontinuitás
és diszkontinuitás, a folytonosság és megszakítás értelmezésé-
nek. Mivel vállalunk mi folytonosságot és mivel nem? A válasz
rendkívül egyszerűnek tűnik: mindennel, ami érték. De tudjuk
azt is, hogy - miközben a politika a jelen követésének és meg-
változtatásának "tudománya", egyetlen politikusan gondolkodó
elme sem nélkülözheti, mellőzheti a nemzete történelmében má-
ig élő társadalmi-nemzeti értékeket, hagyományokat és feszült-
ségeket. A múltat utólag nem lehet megváltoztatni, hanem be-
kell vallani. Olyan marxista történettudomány szükségeltetik,
amelyben - mint tudományos megismerési tevékenységben - ma-
gától értetődően benne feszül a jelen folytonos legitimizálá-
sa, és a jelen ilyen értelmű folytonos kritikája. Ez a logikus
garanciája annak, hogy a folyamatosságot bölcsen és világosan
lássuk. Hogy receptek nélkül is boldoguljunk, de soha ne ma-
radjunk úgy nélkül. Az önismeretnek, - amit Széchenyivel aposzt-
rofáltunk -, a társadalomismeretnek ez a legjobb rugója: alkotó,
dialektikus viszony a múltunkhoz. És ebben megfér a múlt egész
vállalása, valaminek a folytatása és valaminek a megtagadása
is. Azt semmiképpen sem engedhetjük meg, hogy bárki is régi
vétkeinckhez láncoljon bennünket.

Mindez kiknek a szempontjából a legfontosabb? Ma négy
generáció él együtt ebben az országban. Egyikük még élte a
kapitalizmust, lassan a nyugdíj felé közeledik az a generáció,

amelyik 1945 kemény, nehéz éveiben, a fényes és fénytelen szelek idején érett emberré. A harmadik generáció felnőttként, vagy közel felnőttként élte át 1956 viharát és pusztítását. De itt van a negyedik nemzedék is, tanul, dolgozik, amelynek az előbbi sorsforduló, állapot nem a sejtjeibe izzott személyes élménye, hanem legfeljebb jól-rosszul átadott, átvett lecke. A feladat nem kisebb, a kérés nem több, minthogy ne csapjuk be ezt a nemzedéket. Sokkal teljesebb emberi, tudományos és művészi jelenlétre van szükség, hogy számukra valóságúen mutatkozzék mindaz, amire ők építenek.

Nem büne ennek a generációnak, ami számára természetes, s amit az előzőek elnézően, a sok siker közt selejtnek fogadnak el, azt ők kritikával illetik. Természeti és történelmi tény, hogy egy bonyolultabb helyzetben ők veszik át itt a munkát, az irányítást. Éppen ezért kell bevonni, megbizni őket, hogy a nemzedékváltás vitális folyamata a legnormálisabb mederben valósuljon meg.

Szólni kell - egy kissé az előző kérdés kapcsán is - a szocialista hazához való viszonyról is. Milyen a képünk a hazáról? Ismerjük-e azt, amit szeretünk? Tudjuk-e, mit védünk és kitől védjük? Igen, mondhatnánk: történelem, nyelv, kultúra, táj, föld. De a haza egyúttal a nép életrevalósága, jövőre való nyitottsága, eltörölhetetlensége, leválthatatlansága, szabadsága és függetlensége, amelyek a szocializmusban teljesednek ki.

Ez a haza elsősorban és természetesen a magyar nemzet, a magyar nép szocialista műhelye. Ez a föld egyszersmind a több mint ezer éves magyar történelemben a nép nemzeté válásának színtere, az itt nagy többségben élő magyarok otthona. De otthona mindenkinek, aki magyar állampolgárként ezen a földön akarja és tudja berendezni jövőjét.

Ez ma itt olyan magától értetődő emberi magatartássá vált, hogy elenyésző kivételtől eltekintve nemcsak az nem jut eszükbe az embereknek, hogy másutt kellene, hanem idestova

az sem, hogy másutt is lehetne élni. Nemzetiségi politikánk-ból negyedszázada eltüntettük az ismert politikai okokból be-következett torzulásokat, és nemcsak valljuk, de gyakorlatunkkal támasztjuk alá, hogy nem nacionalizmus, hanem az interna-cionalista szocialista hazafiság tud egyedül és kizárólag nem-zeti egységet teremteni, amely gondolkodás a nemzetiség sorsát marxista-leninista módon oldja meg.

Ez az ország a magyar kultúra alkotóműhelye is egyúttal. Ezért érzünk jogot arra, hogy érdeklődő figyelemmel kísérvük a magyar kultúra termékeit, a világ bármely részén is alkották azokat. Mert magyarok - mint tudjuk - elég szép számmal élnek csoportosan, nemzeti kisebbségben határainkon kívül is. Ma-gunkénak érezzük az ő művészetüket, tudásukat is, mint ahogy hozzánk illőnek érzünk minden értéket, amely szellemi és er-kölcsi normáinkat betartja, törvényeinknek megfelel, bárhol is hozzák létre azt magyar vagy nem magyar emberek. Azt hiszem, erőltetés nélkül ideillik, s miért is ne jegyeznénk bele be-szélgetésünkbe Illyés Gyula újabban ismét kiadott röpiratának egyik mondatát: "Magyar én előttem az, aki nem bírja a homályt sem a börtönben, sem a gondolatban." De tévedés azt hinni, hogy a homály dicstelen tulajdonságai csupán a műveltség leg-alacsonyabb fokain lehetnek hevesek, és illúzió arra az állás-pontra helyezkedni, hogy a kultúra mindenoldalú terjesztésével fokozatosan megszűnik valamennyi ebbéli hiány. Sajnos itt-ott meglévő társadalmi bajokat pusztán a műveltség bőkezű adago-lásával orvosolni nem lehet. Kivált akkor, ha bizonyos tudo-mányok gyakorlása nem párosul az ember iránt érzett felelős-séggel.

Ugy érzem, itt van helye beleszólni mondanivalónkba a marxizmus hegemoniájának kérdését, a társadalomtudományok feladatát. A kétoldalú érzékenység, a bal és jobboldali dogma-tizmus iránt, a politikai türelem, ugyanakkor az állam által gyakorolt hatalmi jogosultságok a rend, a belső béke, a mun-kásosztály és a nép érdekeinek védelme nem ideológiai közöm-bösséget, sokkal inkább egyfajta szellemi készenlétet jelent.

A világban számtalan új kérdés között itt van az az eset, amikor a kisasajátítókat kisasajátítják egy országban, de a politikai vezetés a felépítmény valamennyi részében, a nemzetközi politikai mozgástérben is orvul megsérti a szocializmus minden elvét és érdekét. Azt a kérdést teszi fel a kínai példa: meddig lehet szocialistának nevezni egy ilyen társadalmat. Itt a háború elkerülhetetlenségének vagy elkerülhetőségének kérdése. A vallás szerepének megváltozása: lásd Irán, Latin-Amerika, és talán Lengyelország? Brandt, Palme, Kreisky levelezéseiből is tudjuk a nemzeti kérdés új problémáit a multinacionális monopóliumok és a nemzetgazdasági tényezők között - a kapitalista országokban. Magyarországon? Milyen a vegyes családok hatása a nemzeti egység új tartalmára? Milyen új típusú értékrend van az infrastruktúrában? A szocialista demokrácia lehetőségei holnap? A tömegkommunikáció problémái? A nemzedékváltás és szocialista értékeink, örökségeink? Számos politikusunkkal egyetértve kell itt kimondanunk; amennyire jó, hogy országunk telisteli van kérdező emberekkel, annyira gond, hogy azok is inkább csak kérdeznek nálunk, akiknek hivatása lenne a választ megkeresni és megadni.

Ez az itt jelen lévő népművelők, közművelők kötelessége is. Igaz, más és más felelősséggel, de aki itt él és gondolkodik, annak kenyérkereső feladata mellett társadalmi elhivatottsága is az, hogy a marxizmus segítségével elemezze a helyzetet, és vegyen részt a válaszok kidolgozásában. A bűnös kispolgári irracionálisra nem a kispolgári racionalizmus a válasz. A vulgáris marxizmusra pedig nem az idealizált széplelkűség, hanem mindkettőre az elméleti felfrissülés. A válaszok keresése során pedig vállalni kell a vitát. A társadalmi megoldásokban ma az a gondolkodó és vitázó segít a legtöbbet, aki segíti megértenünk az objektív valóságot, az abban munkáló érdekeket, s törekszik is megteremtteni az érdekegyeztetés formáit és feltételeit.

A társadalompolitikára és természetesen a társadalomtudományokra mindebből a jelenidejű gondolkodás, az együtt-töp-

rengés, a szuverén kutatómunka, valamennyi technicizált oktató- és propagandaeszközökre, így a felnőttoktatásra is a helyzet és a megoldások tudatosításának feladata hárul. Az elmélet adjon segítséget, de ne a napi politika visszaigazolásában, hanem a stratégia lehetőségeinek kidolgozásában. Az alkalmazott ideológia pedig segítse, hogy a társadalmi, gazdasági gyakorlatban érvényesüljenek, kipróbáltassanak az elmélet igazságai.

A marxizmus, mint tudjuk, az emberiség egészéhez szóló elmélet. Története volt, van és lesz. A marxizmus tért hódít hazánkban, fejlődik a tudományban és erősödik a mindennapi tudatban. Számtalan problémánk mostani feltérképezésekor se feledjük azonban, hogy az igazság felkutatásánál nem kisebb, sőt olykor keservesebb feladat az igazság elterjesztése. Akik erre vállalkoznak, azok nem lehetnek kishitűek.

Hivjuk ide Vörösmartyt, aki arra figyelmeztet: "ne csak veszélyben légy serény, a béke veszesebb". Tapasztaljuk, mert benne élünk. A teendő? Nem elkényelmesedni, elpuhulni. A minőséget, a mércét az oktatás, a szellemi, a kulturális munka területén is emelni kell, mert mint látjuk, véglegesen megoldott kérdések nincsenek. Emberként, homályt sem börtönben, sem gondolatban nem szivlelve kell fáradoznunk társadalmi, gazdasági, kulturális életünk feladatainak megoldásán. Így igazolhatjuk magunkat hazánk s a világ előtt.